

Šatilgalio kaimas, kuriame b

Abipus Kartenos–Kūlpėnų plento plyti Šatilgalio kaimo žemė, kuri prasideda nuo kelių kertančio plataus Palčio upelio slėnio, o šiaurėje remiasi į Asteikių kaimo laukus. Šis kaimas Kretingos krašte atsirado palyginti neseniai – jo istorija prasidėjo tik prieš porą šimtų metų.

Kaimas, įsispraudęs tarp upių

Kaimo žemė driekiasi 205,7 ha plote, kurio rytiniu pakraščiu teka Minija, o šiauriniu–šiaurės vakariniu link Akmenos išteka Skroblupis. Vakaruose ir šiaurės vakaruose kaimas ribojasi su Aukštkalviais, šiaurės rytuose – su Asteikiais, o pietuose – su Kartena ir Žadeikiais. Rytine Šatilgalio dalimi nuo Kūlpėnų link Žadeikių ir Minijos teka Palčio upelis.

Išilgai kaimo praeina žvyrkelis, jungiantis Kartena su Aukštkalviais ir Kretingos–Salantų plentu. Rytine šio žvyrkelio atkarpa iš Minijos slėnio pareina senasis Kartenos–Salantų kelias, kuris anksčiau tolyn ėjo pro Asteikius link Kūlpėnų.

Naujasis Kartenos–Salantų plentas nutiestas skersai centrinės kaimo dalies. Netoli plento ties kaimo viduriu stovi kopyltulpis ir kaltinis kryžius, ženklinantys senąją kryžkelę, nuo kurios į pietvakarius lygiagrečiai plentui link Žadeikių eina senojo kelio Asteikiai–Žadeikiai atkarpa.

Palčio upelio dešiniajame

krante ties riba su Asteikiais auga nedidelis miškelis, o rytiniame pakraštyje prie Minijos ošia iki pat Kūlpėnų besitęsiantis Pavargučio miškas, skiriantis Šatilgalį nuo upės ir kitame jos krante esančio Gintarų kaimo.

Į pietvakarius nuo kaimo prasideda Aukštkalvių ir Pušyno miškai, besijungiantys su Rubulių miškų masyvu, kuris iki Antrojo pasaulinio karo priklausė Kretingos dvarui ir buvo vadinamas Dvaro giria.

Pirmieji gyventojai buvo žemdirbiai

Nuo XV–XVI a. žemė, kurioje yra Šatilgalis, priklausė Kretingos dvarui, o joje plytėjo šlapios, vietomis krūmais ir medžiais apaugusios bendrosios Asteikių kaimo ganyklos ir pievos.

Augant žemės ūkio produkcijos poreikiui, dvaro skatinami valstiečiai ėmėsi įdirbti plėšimus – ganyklas ir iškirstų miškų žemę. Taip XIX a. pirmoje pusėje Asteikių pietinėje dalyje, tarp valakais išmatuotų dirbamos žemės sklypų ir

Šatilgalio kaimo planas. Ištrauka iš Prūsijos karinių kartografų parengto Kartenos apylinkių žemėlapiu. 1916 m. © Herausgegeben von der Kartogr. des Stellv. Generalstabes d. Armee.

Dvaro girios, bendro naudojimo žemėje atsirado žemdirbių nausėdija. Iš pradžių ji buvo Asteikių kaimo užusieniu, kurį naujakuriai pavadino Šatilgaliu.

Vietovardžio „Šatilgalis“ kilmė nėra aiški. Įmanomos dvi versijos. Pagal pirmąją, vietovė pavadinta laukų gale apsigyvenusio pirmojo naujakurio Šatilos vardu.

Pasak kitos, pavadinimas galėjo kilti nuo žodžio „šatilės, šatilijos“ – slidžios, šlapios ir šaltos vietos. Panašu, kad ši versija labiau įtikinama, nes nausėdija kūrėsi, kaip minėta, šlapiose ir pelkėtose Asteikių kaimo pievose ir ganyklose, kurios pavasarį ilgai šildavo po žiemos išalo. Rašytiniuose šaltiniuose vietovardis lenkiškai rašomas „Szatilgale“, rusiškai – „Шатылгались“.

Spėja buvus sukilėlių egzekucijų vieta

1870 metais Šatilgalio užusienis ir Asteikiai sudarė vieną kaimo bendruomenę, priklausiusią Kretingos valsčiaus Daktarų seniūnijai, o 1872 m. Šatilgalyje buvo jau 8 sodybos.

XIX a. antrosios pusės–XX a. pradžios kariniai topografiniai žemėlapiai liudija, kad Šatilgalis buvo kupetinis kaimas, o visos jo sodybos telkėsi aplinkui kryžkele. Iki Pirmojo pasaulinio karo ūkių skaičius išaugo, o užusienis tapo savarankišku kaimu, kuriame 1916 m. buvo 11 sodybų.

Pietvakarinėje kaimo dalyje žiojėjo pelkėta dauba, vadinama „Karyklėmis“. Pasakojama, kad carinės Rusijos laikais iki baudžiavos panaikinimo prie

jos ponai bausdavo, mušdavo ir kardavo prasikaltusius baudžiauninkus, o negyvus sumesdavo į dauboje esančią pelkę.

Pasak kitų padavimų, šioje

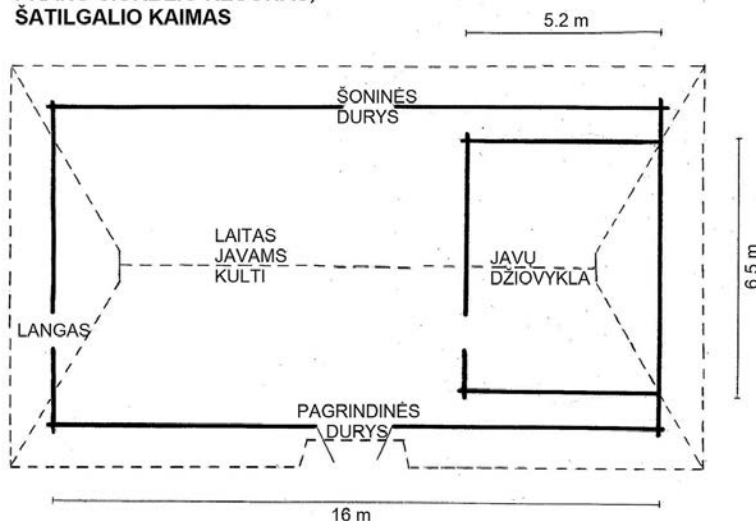

Kaltinis kryžius, pastatytas 1901 m. Fot. Juozas Mickevičius, 1960 m. © Kretingos muziejus, IF-3623.

Prano Siurblio kluono nuotrauka. 1968 m. © Lietuvos liaudies buities muziejus.

PRANO SIURBLIO KLUONAS, ŠATILGALIO KAIMAS

Prano Siurblio kluono planas. 1968 m. © Lietuvos liaudies buities muziejus.

Žuvo kariami baudžiauninkai

Karyklių pelkėje rusų kazokai pakorė ir nuskandino suimtus 1863 metų sukilėlius.

Kaimo kryžkelėje stovėjo koplytstulpis ir aukštas monumentalus kryžius, saugantys kaimą ir keleivius nuo nelaimių. Minėdami krikščionybės jubiliejų, 1901 m. Šatilgalio gyventojai atnaujino medinį koplytstulpį ir jame buvusią Šv. Jurgio skulptūrą, o šalia jo vietoje medinio pastatė kaltinį kryžių, puošta pridėtiniais stilizuoto augalinio ir geometrinio motyvo ornamentais.

Tai buvo vienas pirmųjų šioje apylinkėje geležinių kaltinių kryžių, kuris liudijo ne tik besikeičiančias kryždirbystės tradicijas, bet ir tai, kad kaimo gyventojai buvo pasiturintys ūkininkai, sugebėję surinkti lėšų brangiai kainavusiam kalvystės dirbiniui įsigyti.

Kupetinis kaimas pabiro vienkiemiais

Nuo Pirmojo pasaulinio karo laikų Šatilgalis priklausė Kūlupėnų seniūnijai. Pirmojo visuotinio Lietuvos gyventojų surašymo duomenimis, jame 1923 m. buvo 17 ūkių ir 104 gyventojai.

Vykdamas Lietuvos žemės reformą kupetinis kaimas buvo išardytas, o jo gyventojai išsikėlė į po visą kaimo žemę išsibarsčiusius vienkieminius ūkius. Valstybės paramą gavę naujakuriai statėsi naujus trobesius, o centrinėje kaimo dalyje pasilikę ūkininkai liko gyventi senosiose, XIX a.–XX a. pr. statytose sodybose.

Kaimą išskaidžius į vienkieminius ūkius, senojoje dalyje likę gyventi ūkininkai 1935 m. atnaujino kryžkelėje stovėjusį koplytstulpį, kurį kartu su kaltiniu kryžiumi apjuosė nauja statinių tvorele. Tarpukariu Šatilgalyje aktyviai veikė lietuvių katalikų jaunimo „Pavasaris“ sąjungos kuopa, kurios nariai rengė įvairius kultūrinius renginius, platino katalikišką spaudą.

Sovietų karių nusikaltimų nurašė partizanams

Pirmąją sovietų okupaciją ir Antrąjį pasaulinį karą lydėjusios negandos aplenkė kaimą. Tačiau pirmieji pokario įvykiai kai kurioms šeimoms atnešė daugybę nelaimių.

Skaudi netektis ištiko Rudžių šeimą. Plėšikaujantys raudonarmiečiai 1945 m. birželio 28 d. vakarą įsiveržė į šeimos sodybą užmušė šeimnininką Praną Rudį (gim. 1904 m.). Žuvusysis dirbo Kartenos apylinkės pirmininko pavaduotoju, todėl ši raudonųjų okupantų nepuošiantį kraupų įvykį NKVD (Vidaus reikalų liaudies komisariato) Kartenos

Senoji kaimo kryžkelė. © Fot. Julius Kanarskas, 2011 m.

valsčiaus poskyrio viršininkas M. Kozlovas pasistengė nusišvęsti.

Jis nurodė šeimai nužudytą jį tyliai palaidoti, o oficialioje ataskaitoje parašė, kad Praną Rudį nužudė Lietuvos partizanai. Nors artimieji ir kaimynai žinojo žūties aplinkybes, 1985 m. prie Kartenos apylinkės tarybos vykdomojo komiteto pastato atidengtoje memorialinėje lentoje buvo nurodyta, kad apylinkės pirmininko pavaduotojas Petras Rudys „žuvo kovoje su buržuaziais nacionalistais“.

Tik Atgimimo metais buvo iširtos jo žuvimo aplinkybės, kurias monografijoje „Kartena“ savo straipsnyje detalai aprašė karteniškis Juozapas Antanas Viluckas (Kartena: Lietuvos valsčiai. Vilnius: Versmė, 2012, p. 280).

Kaimą draskė sovietų trėmimai

Neaplenkė kaimo komunistinio režimo organizuoti masiniai taikių gyventojų trėmimai į sovietų Rusijos gilumą.

1949 metais iš kaimo buvo išvežtos 2 šeimos: kovo 26 d. į Krasnojarsko krašto Bolšaja Murtos rajoną ištremti 45-erių Juozas Gaubys su 39 metų žmona Ona ir dvylikamečiu sūnumi Juozu, o balandžio 20 d. į Irkutsko srities Bodaibo rajoną – 52 metų mažažemė Adolfiną Žilienę su 21 metų sūnumi Juozu ir penkiolikmete dukterimi Adele.

Žiliai buvo ištremti todėl, kad vyriausias sūnus ir brolis Vladas Žilys (gim. 1924 m.) prisidėjo prie antisovietinio pasipriešinimo.

Iš pradžių, dirbdamas kelių remonto valdyboje, jis palaikė ryšius su Žemaičių apygardos Kardo rinktinės Vizbuto kuopos partizanais. Vėliau, sovietų saugumui susidomėjus juo, pasitraukė į mišką ir tapo partizanų būrio kovotoju. Žuvo Joskaidų miške prie Kretingos–Skuodo geležinkelio.

Manoma, kad kūną sribai parvežė į Kartena ir užkasė MGB (Valstybės saugumo mi-

nisterijos) poskyrio būstinės kieme. Žuvusiojo vardas 1990 m. įamžintas Kartenos kapinių koplyčioje bolševizmo aukoms atminti.

Kaime likę ūkininkai su šeimomis 1949 m. buvo suvaryti į Asteikių kolūkį. Jis vėliau prijungtas prie Kūlupėnuose įsikūrusio Vienybės kolūkio, kuris XX a. 8 dešimtmetyje reorganizuotas į Kūlupėnų tarybinį ūkį, veikusį iki Atgimimo laikų.

Iš Šatilgalio kilo žinomi žmonės

Šatilgalio Rudžių šeimoje užaugo pedagogas Petras Rudys.

Mokslus pradėjęs Kartenoje, juos tęsė Klaipėdoje. Baigęs Klaipėdos mokytojų institutą, dirbo pedagogo darbą Tauragėje, Gaurėje, Mosėdyje, Skuode. Nuo 1975 m. gyveno Kretingoje, keturiolika metų vadovavo rajono liaudies švietimo skyriui. Laisvu nuo darbo laiku mėgo medžioti, nuo vaikystės dienų kūrė meninius medžio drožinius.

Per karą kaime ir apylinkėse vokiečių ir sovietų kariai paliko nemažai sprogmenų, nuo kurių pokariu nukentėjo ne vienas smalsus jaunuolis. Tarp jų buvo Algirdas Paukštys (1931–1990), kuris susižeidęs sprogmenimis neteko regėjimo.

Kartenos pradinę mokyklą baigęs paauglys labai norėjo toliau mokytis, todėl 1947 m. buvo išsiųstas į Kauno aklųjų internatinę mokyklą, kurioje aktyviai dalyvavo visuomeninėje kultūrinėje veikloje, mėgo grožinę literatūrą.

Baigęs aštuonias klases, išvyko gyventi į Šiaulius, 1951 m. buvo išrinktas Lietuvos aklųjų draugijos Šiaulių srities skyriaus valdybos pirmininku, prisidėjo steigiant miestelį aklųjų draugijos gamybinį cechą.

Po dviejų metų persikėlė į Panevėžį, kuriame baigė vakarinę vidurinę mokyklą, įsidarbino darbininku aklųjų įmonėje, vaidino įmonės aklųjų dramų būrelyje. Nuo 1962

m. buvo aklųjų draugijos Panevėžio tarprajoninės valdybos pirmininku, o nuo 1976-ųjų dešimt metų dirbo aklųjų draugijos Panevėžio įmonės direktoriumi. Jis buvo nuolatinis Lietuvos aklųjų draugijos suvažiavimų atstovas ir centro valdybos prezidiumų narys, draugijos Garbės narys.

Sovietmetis kaimo nesunaikino

Nemažai mūsų krašto gyvenamųjų vietovių sunaikinusi sovietmečio melioracija ir ariamųjų kolūkių laukų plėtra palietė ir Šatilgalį, tačiau kaimo nesunaikino.

Jį tebesaugo senojoje kryžkelėje rymantys Žemaičių kraštui būdingi kryždirbystės kūriniai – praeito šimtmečio pradžioje statytas kaltinis kryžius ir 1955 m. atnaujintas koplytstulpis. Pastarasis 1971 m. buvo įrašytas į Lietuvos vietinės reikšmės dailės paminklų sąrašą (Nr. DV-1554), o 1993 m. registruotas Lietuvos Respublikos

eile sudėliotų stambių akmenų, su seniems žemaičių krašto pastatams būdingu valminiu čiukuriniu stogu.

Jo sienos buvo suręstos iš gulsčių netašytų rąstų, atsikišusių į kertes, o stogas dengtas iš pradžių šiaudais, o vėliau perdengtas skiedromis. Pastogės padarytos plačios, kad būtų galima jose susikrauti malkas, susidėti žemdirbystės padargus ir namų ūkio rakančius. Į kluoną buvo įvažiuojama iš kiemo pusės pro pastato šone įrengtas plačias dvivėres lentines duris. Priešingoje sienoje buvusios vienvėres lentinės durys.

Viduje skersai pastato buvęs plūkto molio laitas, skirtas spragilais kuliamiems javams pakloti, kurį apšvietė iš lauko pro atviras duris ir pastato galinėje sienoje iškirstą langą krentanti šviesa. Į dešinę nuo įvažiavimo ir laito pastato gale buvusi atitverta atskira, 5,2x6,5 metro dydžio patalpa su moli-
ne krosnimi javams džiovinti.

Koplytstulpis ir kryžius senojoje kaimo kryžkelėje. © Fot. Julius Kanarskas, 2011 m.

nekilnojamojo kultūros vertybių registre (unikalus objekto kodas: 9552). Gaila tik, kad iki mūsų dienų neišliko jame buvusi nežinomo liaudies meistro sukurta meniška Šv. Jurgio skulptūra.

XX a. antrosios pusės kaime buvo išlikę dar keletas senų sodybų ar pavienių jų pastatų, statytų XIX a., kai gyvenvietė dar tik formavimosi. Vienas jų – pobaudžiaviniais laikais tarp 1860 m. ir 1918 m. pastatytas Prano Siurblio kluonas, kurį 1968 m. aprašė Kretingos rajone etninės architektūros sodybų ieškojė Lietuvos liaudies buities muziejaus kūrėjai.

Kluonas buvo skirtas javams laikyti, džiovinti ir kultū. Pastatas buvęs medinis, vienaukštis, stačiakampio plano, 16x6,5 metro dydžio, pastatytas ant viena

Šiandien gyvenvietėje yra 14 sodybų, kuriose 2001 m. gyveno 39, o 2011 m. – 31 gyventojas. Pagal kaimui priklausantį teritorijos plotą Šatilgalis iš keturiolikos Kūlupėnų seniūnijos gyvenamųjų vietovių užima 12-tą vietą.

Mūsų laikais akį džiugina iš kitų išsiskirianti, gražiausių ir įdomiausių Kūlupėnų seniūnijos sodybų titulą pelniusi Kripių sodyba. Ją puošia įvairių nenaudojamų, metalo lauzų tapusių padargų ir rakančių, taip pat neįprastų akmenų bei keistų medžio šakų kompozicijos, kurias sukūrė lakia išmone pasižymintis Vilius Kripas.

Julius KANARSKAS
Istorikas, Kretingos muziejus